

O'ZMU XABARLARI

ВЕСТНИК НУУЗ

АСТА NUUZ

**MIRZO ULUG'BEK NOMIDAGI O'ZBEKISTON MILLIY
UNIVERSITETI ILMIY JURNALI**

**JURNAL
1997 YILDAN
CHIQA
BOSHLAGAN**

**2023
1/3/1**

**Ijtimoiy-
gumanitar
fanlar turkumi**

Bosh muharrir:

MADJIDOV I.U. – t.f.d., professor.

Bosh muharrir o'rinbosari:

ERGASHOV Y.S. – f-m.f.d., professor.

Tahrir hay'ati:

Sagdullayev A.S. – t.f.d., akademik.

Ashirov A.A. – t.f.d., prof.

Baliyeva R. – t.f.d., prof.

Malikov A.M. – t.f.d., prof.

Yusupova D.Y. – t.f.d., prof.

Murtazayeva R.H. – t.f.d., prof.

Mo'minov A.G. – s.f.d., prof.

Nishonova O.J. – f.f.d., prof.

Abdulayeva N.B. – f.f.d., prof.

Madayeva Sh.O. – f.f.d., prof.

Tuychiyev B.T. – f.f.d., prof.

Utamuradov A. – f.f.n., prof.

Muxammedova D.G. – psix.f.d., prof.

Boltaboyev H. – fil.f.d., prof.

Rahmonov N.A. – fil.f.d., prof.

Shirinova R.X. – fil.f.d., prof.

Siddiqova I.A. – fil.f.d., prof.

Sa'dullayeva N.A. – fil.f.d., dots.

Arustamyan Y.Y. – fil.f.d., dots.

Pardayev Z.A. – fil.f.f.d., PhD.

Mas'ul kotib: **PARDAYEV Z.A.**

TOШKENT – 2023

MUNDARIJA

Tarix

Akramov D. Sovet boshqaruvi davrida o'qituvchilar tayyorlash tizimi.....	4
G'ulomov I. O'zbekiston SSRda demografik siyosat (1937-yilda o'tkazilgan aholini ro'yxatga olish tadbiri misolida).....	8
Latipov J. Xitoydagi Lyao sulolasining "Shimoliy-janubiy sulolalar" muvozanati shakllanishidagi o'rni.....	11
Nazarova D. Uy muzeylarining shakllanishi va rivoji.....	15
Parmonov Sh. Shahrisabz bekligi Amir Haydar va Amir Nasrullo davrida.....	18
Savriev J. Qosim Shayx Azizon yodgorlik majmuasi qurilishi tarixiga ayrim chizgilar.....	23
Xolikulova X. Imkoniyati cheklangan shaxslarni jamiyatga moslashtirishda nodavlat notijorat tashkilotlarning tutgan o'rni.....	26
Falsafa. Pedagogika. Psixologiya. Metodika. Sotsiologiya. Siyosiy fanlar. Islomshunoslik	
Abdisoatov E. Xorijiy mamlakatlar hududlarida amalga oshirilgan kiberhujumlar tendentsiyasi xususida.....	28
Abdullaeva Sh., Ergasheva M. B.Blum taksonomiyasi asosida pisa tabiiy-ilmiy savodxonlik darajalarini pedagogik jarayonga tatbiq etish.....	31
Alimatova N. Ta'lim sifati va raqobatbardoshlik.....	34
Arapbayeva D. Oiladagi inqirozlar va ularning namoyon bo'lishi.....	38
Axmedov X. Boshqaruv kadrlarini tayyorlash – davr talabi.....	41
Axmedova M. Kredit modul tizimida OTMda tilshunoslik fanlari uchun o'quv topshiriqlarini takomillashtirishning pedagogik, lingvodidaktik zaruriyatlari.....	45
Axmedova U. Ta'lim jarayonida talabalarning kreativlik qobiliyatini loyiha texnologiyasi orqali rivojlantirish samaradorligi.....	48
G'ofirov M. Bo'lajak muhandislarni umumkasbiy tayyorgarligini modulli o'qitish asosida rivojlantirishning pedagogik texnologiyalari, tamoyillari.....	51
Jo'raqulov F. Mahalliy davlat hokimiyati tizimini isloh etishning demokratik xususiyatlari va milliy jihatlari.....	54
Zarifbaeva Sh. Global axborot-psixologik xavfsizlik texnologiyalarining nazariy-metodologik asoslari.....	59
Ikramova D., Avazmetova I. Maktabgacha yoshdagi bolalarning o'sishi va rivojlanish davrlari.....	63
Имомов М. Влияние факторов окружающей среды на качество жизни и здоровье студенческой молодежи.....	66
Kambarov A., Jabbarov Z. Globallashuv sharoitlari biologik (bakteriologik) qurollarning shikastlovchi ta'siri va oqibatlari.....	69
Olimova F. Bo'lajak boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarini shaxsga yo'naltirilgan ta'lim orqali ijodiy faoliyatga tayyorlash tizimi.....	72
Karimov B. Integrativ uzviylik - bo'lajak mutaxassislarni normativ-metrologik vakolatini shakllantirish omili.....	75
Karimov F. O'rta yoshdagi 45-60 yoshli erkaklar uchun jismoniy tayyorgarlikni hisobga olgan holda sog'lomlashtiruvchi mashqlar jamlanmasini ishlab chiqish.....	77
Karimova K. Boshlang'ich sinf matematika darslarida palindrom sonlar bilan ishlash.....	80
Kenjayev Z. Turmush tarzi: yoshlarning siyosiy faolligi va huquqiy madaniyatini yuksaltirish istiqbollari.....	83
Qarshiboeva G. Suitsidentlar shaxsini o'rganish usullari.....	86
Qurbonova Z. Globallashuv sharoitida talabalarning ma'naviy-axloqiy tarbiyasi tizimini takomillashtirishda Mahmud az-Zamaxshariy ta'limotidan foydalanish ("Atvoq uz-zahab fi-l-mavoi'z va l-xutab" asari misolida).....	89
Mavlonova N. Fizikani o'qitishda kompetentli yondashuv asosida integratsiyasini amalga oshirish.....	92
Mo'minov A. Malakali gandbolchilarda to'p otish aniqligi va uni ta'minlovchi asosiy koordinatsion qobiliyatlarni shakllantirish tajribasi.....	95
Musoyeva A. The significance of research competence for pre-service and in-service teacher educators.....	99
Muxiddinova N. Modul-kredit tizimi sharoitida bo'lajak pedagoglarni kasbiy kompetentligini shakllantirishning ahamiyati.....	102
Navruzov R., Jabbarov Z., Iminjanov M. Geografik axborot tizimlarini qurolli kuchlarda qo'llash istiqbollari.....	105
Negova F. ESP is a learner-centered approach to teaching english as a foreign or second language.....	109
Nematova D. Turkiyada aholini kambag'allik darajasiga tushib qolmasligi uchun qilinadigan chora tadbirlar.....	112
Nosirova D. Talabalarining kasbiy kompetentligini oshirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish.....	115
Nurullayeva Sh. Muammoli ta'lim texnologiyalaridan boshlang'ich ta'lim jarayonida foydalanish imkoniyatlari.....	119
Olimjonova S. The ways of developing speaking skills for elementary level.....	122
Otaqulov O., Nasriddinov O., Isomiddinova O. O'quv jarayonida Maple dasturidan foydalanib, Bernulli tenglamasini yechish.....	125
Ravshanov L. Komandirlarda ijobiy imij shakllanishining ijtimoiy-psixologik determinantlari.....	128
Rajapova E. Yangi O'zbekistonda yoshlar tadbirkorligini rivojlantirishning milliy-hududiy xususiyatlari.....	131
Raupova M. Bo'lajak o'qituvchilarni huquqiy ijtimoiylashtirishning pedagogik asoslari.....	134
Raximova G. Boshlang'ich ta'limda matematik va tabiiy fanlar ta'limi sifatini baholash bo'yicha xalqaro tadqiqot(TIMSS).....	137
Raxmatillaev M., Roziboev M. Sport o'yinlari fakulteti umumiy bosqich talabalarining gandbol sport turi bo'yicha jismoniy texnik-taktik tayyorgarlik darajasini tekshirish.....	140
Ruzmetova M. Biznes ingliz tilini o'qitishda kommunikativ-kognitiv hamda kommunikativ-kumulyativ metodlar tadbiqi.....	143
Sadikova U. Amaliyotchi psixologlarning kasbiy kompetensiyasining yoritilishi.....	146
Sayfilloyev A., Sayfilloyeva Sh. Improving the methodology of primary school students' mastery activities.....	149
Salomova G. Bo'g'imli qisqartmalar ingliz va o'zbek tillari misolida.....	153
Султонова С. Особенности коммуникативного подхода к работе с текстом на уроках русского языка как иностранного в узбекских группах.....	156
Tagaymuratova G. Bioetika va deontologiya masalalari kecha va bugun.....	160

UDK: 37(575.1)

Doston AKRAMOV,
Buxoro davlat universiteti o'qituvchisi
E-mail: dostonakramov7777@gmail.com

O'zMU professori, t.f.d (DSc) A.Ermetov taqrizi asosida

TEACHER TRAINING SYSTEM DURING SOVIET RULE

Abstract

The reforms in the field of education carried out by the Soviets, the recruitment and training of teachers in schools in the territory of Uzbekistan, and their consequences and results for the Uzbek people were mentioned.

Key words. Education, Course, inpros, cadre, club, conference, congress, convention, academy.

СИСТЕМА ПОДГОТОВКИ УЧИТЕЛЕЙ В СОВЕТСКОЕ ВРЕМЯ

Аннотация

Были упомянуты реформы в области образования, проведенные Советами, набор и подготовка учителей в школы на территории Узбекистана, их последствия и результаты для узбекского народа.

Ключевые слова. Образование, курс, инпрос, кадры, клуб, конференция, съезд, съезд, академия.

SOVET BOSHQARUVI DAVRIDA O'QITUVCHILAR TAYYORLASH TIZIMI

Annotatsiya

Sovetlar olib borgan maorif sohasidagi islohotlari, O'zbekiston hududida maktablarda o'qituvchilarni tortish va o'qituvchilar tayyorlash hamda uning o'zbek xalqiga ko'rsatgan oqibatlari va natijalari haqida tilga olingan.

Kalit so'zlar. Maorif, Kurs, inpros, kadr, krujok, konferensiya, syezd, qurultoy, akademiya.

Kirish. Davlat taraqqiyotida va jamiyat rivojida o'qituvchilar dolzarb o'ringa ega. Ularni xizmatidagi xalq maorifini tasavvur qilib bo'lmaydi. Sovet maktablari ehtiyojlariga tobora ko'proq mablag' ajratilganligi ayniqsa O'rta Osiyoda milliy davlat chegaralanishidan keyin hamda mamlakatimizda xalq xo'jaligini taraqqiy qildirish birinchi besh yillik rejasini amalga oshirish davrlarida ayniqsa yaqqol ko'rindi. Turkiston o'lkasining oldida yangi o'qituvchi kadrlar tayyorlash vazifasi turgan edi. Inqilobdan keyin ham davom etgan eski maktablarning o'qituvchilari na o'zlarining bilimlari jihatidan va na dunyoqarashlari jihatidan zamon talabiga, qolaversa, xalq maorifi sohasidagi islohotlarga qo'ygan vazifalarni hal qilishga qodir emas edilar. Eski o'qituvchilar orasida panisломistlar, panturkistlar, millatchilar yoki ularning ta'siri ostida bo'lgan kishilar bor edi. O'qituvchi kadrlar masalasi maktab qurilishining asosiy masalasi bo'lib qoldi, chunki malakali o'qituvchilar bo'lmasa, maktab qurilishi ishlarini muvaffaqiyat bilan hal qilib bo'lmas, yangi maktab qurib bo'lmas edi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Nigora Sharopova, Oybek Komilov, Nargiza Sharipova, Ahmad Cheriyeu, O'ktamjon Abdullayev, Nargiza Ismatova kabi tadqiqotchilar so'nggi yillarda o'zlarining ilmiy ishlarini mustaqillik tarixshunosligi bilan davom ettirib, sovet mafkurasiadagi adabiyotlardan farqli ravishda xolisona, tarixiylik va xronologik tamoyillarda maorif sohasining taraqqiyotini ko'rsatib berishgan. Ahmad Cheriyeu "Mustabid sho'rolar tuzumi sharoitida O'zbekiston xalq ta'limi va o'qituvchi kadrlar tayyorlash: milliy – an'anaviy va sho'ro ta'lim tizimlari o'rtasidagi ziddiyatlar (20-30 yillar)" nomli ilmiy ishida mustabid hukumatning mafkuraviy harakatlari natijasida o'zbeklarning ma'naviy halokati tasvirlab berilgan. 1918 yil iyunda internatsionalist-o'qituvchilar Butunrossiya syezdida ishtirok etdi. Syezd Sovet davlatining siyosati va xalqning inqilobiy kurashi sohasida o'qituvchilar oldida turgan vazifalarni ko'rsatib berdi. O'qituvchilar o'zlarining

faqat o'qituvchilik ishlari doirasidagina cheklanib qolmay, balki kurashayotgan mehnatkashlar ommasi bilan birga qo'shilib, xalq maorifning asosiy armiyasi bo'lmoqlari kerak edi. Ammo Turkiston o'lkasida o'qituvchilar tayyorlash sohasida alohida qiyinchiliklar tug'ildi[1].

Tadqiqot metodologiyasi. 1919-yil savodsizlikni tugatish haqida qaror qabul qilingach, o'qituvchi kadrlarga bo'lgan ehtiyoj paydo bo'ldi. Shu bois, 1921-yil 850 ta o'qituvchilik kursi ochilgan. Yettita maorif institut tashkil etilgan va 1145 ta talaba o'qigan[2]. 1929-yil O'zbekiston bo'ylab qator okruglarda bir oylik kurslar tashkil etildi va kurslarda asosan ikki predmet alohida e'tibor berilib o'qitildi:

- individual- guruxlab o'qitish;
- lotin orfoografiyasi

Bu orqali mavjud an'anaviy arab tilidagi ongni yangicha universal lotin tiliga o'tish va shu zayilda yangi dunyoqarashga ega o'qituvchilarni shakllantirish hamda ko'paytirish edi. Ommaviy suratda sovet o'qituvchilari tayyorlash maqsadida juda ko'p kurslar ochildi, bu kurslarda minglab o'qituvchilar o'qib chiqdi. Kurslar yo'li bilan o'qituvchilar tayyorlash O'zbekistonda vaqti-vaqti bilan takrorlanib turdi va faqat 1944 yildagina batamom tugatildi.

1921 -1922 o'quv yilidan boshlab Buxoro shahrida birinchi dorulmuallimin (o'qituvchilar bilim yurti) ochildi. Dorulmualliminda o'qish muddati 2 yillik bo'lib, "ahzori" - sirtqi bo'lim ham mavjud edi. Dorulmuallimin tayyorlov bo'limiga qabul qilinadigan o'quvchi-talabalar yoshi 15 dan kam, 22 yoshdan katta bo'lmasligi shart qilib qo'yilgan. "Dorulmualliminning ochilishi ilm va maorif yo'lida birinchi odimdir. Buxoroning istiqboli va saodati uchun dorulmualliminning yashamog'i lozimdur. Bunga hukumat ahamiyat berib, buning yashamog'ini ta'min etish kerakdur", - deb yoziladi "Buxoro axbori" gazetasida. Dorulmualliminda tahsil olish uchun BXSrning 10 ta viloyatidan yoshlar to'plangan. 1921 -1922 o'quv yilida Yangi Chorjo'y shahrida ikkinchi dorulmuallimin ham ish boshlaydi. "Yangi

Chorjo'yda sobiq amir hukumati tarafidan soling'on "Nikolay" gimnaziyasi (Rossiya podshosi Nikolay II nomi bilan atalg'on) o'quv yurti binosida o'tgan sana (1921 yil) dorulmuallimin ish boshlag'on edi. Bunga maorif nazorati tomonidan "Fayzullo Xo'ja" ismi berilib, ochilish marosimida hukumat boshliqlari qatnashdi", - deyiladi xabarlarda. "Buxoro axbori" va "Ozod Buxoro" gazetalarida umumta'lim maktablari, xotin-qizlar maktabi hamda dorulmuallimlarda imtihon olish tartibi, imtihondan o'tgan o'quvchi va talabalarni rag'batlantirish bilan bog'liq maqola va xabarlar ham talaygina. Imtihonlar respublika viloyatlarida odatda 15 iyundan keyin qabul qilingan. Xat-savod kurslarida may oyining birinchi o'n kunligida imtihon olinib, kurslarni bitirganlarga guvohnoma berilgan. Gazetalaridagi imtihonlar bilan bog'liq ma'lumotlarni tahlil qilish orqali shunday xulosaga kelish mumkinki, umumta'lim maktablarida sinfdan-sinfga o'tkazish payti hamda dorulmuallimlarda bitirish imtihonlarini topshira olmaganlar qayta o'qish uchun yuborilgan. Imtihonlarda ishtirok qilish uchun ota-onalar ham taklif qilingan. Imtihonlardan muvaffaqiyatli, yuqori baho bilan o'tgan o'quvchi va talabalar taqdirlangan. O'quv muassasalarini pedagog mutaxassislar bilan ta'minlash muammosi hamda turli kategoriyadagi o'qituvchilarning moddiy ahvoli, ularning saviyasi zamon talablariga javob berishi darajasi bilan bog'liq xabarlarni gazetalarda keltirilishi ham ahamiyatga egadir. Bir qator maqola va xabarlar o'qituvchilar moddiy sharoiti bilan bog'liq ayanchli ma'lumotlarni keltiradi. Bunday kamchiliklar, avvalo, o'qituvchilar dars berayotgan binolar talabga mutlaqo javob bermasligi, ularni tegishli ko'rgazmali qurollar, o'quv asboblari bilan ta'minlanmaganligi, maktab va maorif muassasalari ayrim sobiq amir davri amaldorlarining uylarida joylashganligi, ya'ni torligi, ikkinchidan, o'qituvchilarga to'lanadigan maoshlarning oz miqdordaligi bilan bog'liqdir[3, B. 96].

O'zbekiston SSR Xalq komissarlari Soveti va O'zbekiston KBP Markaziy komiteti 1938-yil 15-avgustgacha barcha maktab qurilish ishlari reja asosida qurilish materiallari etkazish va qurilishiga yordam berish uchun kerakli choratadbirlar amalga oshirsin, viloyat binokorlik trestlari ishlari tashkil etish va maktab qurilishini tezlashtirish uchun O'zbekiston SSR Xalq komissarlari Soveti va O'zbekiston KBP Markaziy komiteti vakillari xizmat safarlariga Toshkent viloyatiga Vladimirov, Farg'ona viloyatiga Kisanov, Samarqand viloyatiga Filimonov, Buxoro viloyatiga Petrenko, Xorazm viloyati Marsakov yuborishga qaror qabul qilindi. O'zbekiston SSR Gosplani raisi Kokulenko shu yil 2 kvartalda maktab binokorliklarini tashkil etish uchun zarur materiallari(ement, temir, mix, surup va elektr uskunalari) uzluksiz ta'minlash, Toshkent temir yo'l boshlig'i Uxtomiskiga O'zbekiston SSR Maorif Xalq komissarligining telegramiga muvofiq, 160 vagon ohak, 360 vagon pishiq g'isht kabi materiallar tashib borish taklif etildi[4].

Qishloq maktablari o'qituvchilari malakasini oshirishning asosiy shakli yoz faslidagi qisqa kurslar bo'lib qolgan edi. Ammo bu kurslar o'qituvchilar malakasini oshirishda dastlabki bosqich bo'lib, o'qituvchilarning bu kurslarda olgan bilimlarini o'zlari mustaqil suratda o'qib, chuqurlashtirishlari lozim edi. Bu kurslar o'qituvchilarga pedagoglik san'atini o'rganib olishda yordam berish bilan birga, ularni mustaqil suratda o'qib, bilim olish metodlari bilan ham tanishtirdi, yangi maktabdagi ta'lim-tarbiya jarayonlarini ongli suratda o'qib olishda ham ularga katta yordam berdi. Masalan, guruh o'qituvchilari tayyorlash uchun Libknext nomidagi maktab shaharchasi qoshidagi kursda konferensiya-seminariyalar o'tkazilgan edi. Durust, joylardan kelgan kishilarning malakasi uncha yuqori bo'lmaganligi va konferensiyalarning muddati ham qisqa bo'lganligi sababli, bunday konferensiya-seminariyalar katta natija bera olmadi.

Yana shuni ham aytib o'tish kerakki, kursning o'zida tajribali lektorlar hamda yangi sovet maktabi programmasi masalalari yuzasidan rahbarlik qila oladigan ixtisosli kadrlar etishmas edi. Kursni tamom qilgan o'qituvchilardan faqat 1% ininggina boshlang'ich maktab hajmidan sal yuqoriroq ma'lumoti bor edi. 25%i esa eski tipdagi boshlang'ich maktablarni tamom qilgan kishilar edi, qolganlari esa uylarida o'zlaricha o'qib bilim olgan kishilar yoki ko'p deganda, o'qituvchilar tayyorlash qisqa muddatli kurslarida o'qib chiqqan kishilar edi. Bu hol ommaviy o'qituvchilarni, ayniqsa qishloq o'qituvchilarini qayta tayyorlash shaklini o'zgartirishga majbur qildi.

1918 yilning 21 aprelida Toshkentda ochilgan Turkiston xalq universiteti O'zbekistonda xalq maorifining taraqqiyotida juda katta ahamiyatga ega bo'ldi. (inqilobgacha Turkistonda birorta ham oliy o'quv yurti yo'q edi.) Dastlabki vaqtlarda xalq universiteti tuzilish jihatidan juda ko'p tarmoqli edi: uning tarkibiga 50 dan ortiq o'qartuv muassasalari, elektromontyorlar kursidan tortib to konservatoriyagacha turli xil o'qartuv muassasalari kirgan edi. 1918 yilning kuzida xalq maorifining hamma muassasalari Turkiston respublikasi Maorif Xalq Komissarligiga o'tgandan keyin, universitet tarkibida 5 ta fakultet: 1) adabiyot va falsafa, 2) ijtimoiy fanlar, 3) tabiiyot va matematika, 4) qishloq xo'jaligi hamda 5) texnika fakultetlari qoldi. Sovet hukumati universitetni o'qituvchi kadrlar bilan ta'minlashda va universitet uchun o'quv-moddiy baza yaratishda juda katta yordam ko'rsatdi. Universitetda doimiy ishlash uchun, O'rta Osiyoni yaxshi biladigan mashhur rus olimlaridan: professor V. I. Romanovskiy, P. N. Cherdansev, N. A. Dimo, N. P. Lappo-Danilevskiy, R. R. Shreder va boshqalar taklif qilindi.

1919 yilning noyabrda Butun Rossiya Markaziy Ijroiya Komitetining Turkiston Komissiyasi Toshkentga keldi, V. V. Kuybishev va M. V. Frunze boshchiligidagi bu Komissiya Moskvadan Turkistonga professor o'qituvchilarning tez (1920 yil boshlarida) kelishlariga, shuningdek, juda ko'p miqdorda o'quv qurollari, kitoblar, o'quv va laboratoriya jihozlari va boshqa asbob-jihozlarning tez olib kelinishiga yordam berdi. 1920 yilning 7 sentyabrda V. I. Lenin Toshkent shahrida Davlat universiteti ochish to'g'risidagi RSFSR Xalq Komissarlari Sovetining tarixiy dekretiga qo'l qo'ydi. Bu universitet Turkiston respublikasining xalq xo'jaligi va maktablari uchun mutaxassis kadrlar tayyorlaydigan birdan-bir oliy o'quv yurti edi. 1918 - 1919 o'quv yilida Turkiston o'lkasining bir qancha shaharlarida pedagogika o'quv yurtlari barpo qilindi. 1920 yilda yangi tip pedagogika o'quv yurtlari - xalq maorifi institutlari - inproslar ochildi. Inproslarni bitirib chiqqan o'quvchilar ikkinchi bosqich maktablarga o'qituvchi qilib yuborildi, ulardan ko'plari mahalliy va markaziy oliy o'quv yurtlarida o'qishni davom ettirdi. Inproslarda ishlashga eng yaxshi pedagoglarni jalb qilish maqsadida, Turkiston Avtonom Sovet Sotsialistik Respublikasining Xalq Komissarlari Sovetining 1920 yil 3 dekabrda buyrug'i bilan, inproslarning pedagoglari Turkiston Davlat universiteti o'qituvchilariga englashtirildi. O'zbek yigitlar va xotin-qizlar bilim yurtidan tashqari, yana, qozoq va turk-tatar bilim yurti ochildi, shundan birmuncha vaqt keyin, Toshkentda mahalliy yahudiylar bilim yurti, tojik va turkman bilim yurti ochildi. Bu bilim yurtlari, hammasi bo'lib, bir mingga yaqin o'qituvchi tayyorlab chiqardi. Inproslar faqat pedagog kadrlar tayyorlash sohasidagina katta rol o'ynab qolmay, balki yangi sovet milliy ziyolilari etishtirishda ham katta rol o'ynadi. 1929 yilda inproslar pedagogika texnikumlariga aylantirildi. Shu yilda Farg'onada ham pedagogika instituti ochildi.

1930-yil 9 sentabrda O'zbekiston Xalq Maorifi Komissarligining 146-raqamli buyrug'i bilan F.Xo'jayev nomidagi Buxoro oliy pedagogika instituti ochilgan edi. Bugungi Buxoro davlat universitetining tashkil topish sanasi

yuqoridagi qaror bilan bog'liq bo'lib, 1930 -yil 8 -noyabrda ilk bor o'quv mashg'ulotlari boshlanib, dastlab institutda tarix va kimyo – biologiyadan iborat ikki bo'lim mavjud bo'lgan. 1931- yilda fizika – matematika, 1934- yilda esa o'zbek tili va adabiyoti fakulteti ish boshladi. Institutda 1931-1934 yillarda fizika, matematika, tarix, agropedagogika kafedralari faoliyat ko'rsatib, unda ishlagan pedagog xodimlar soni 17 nafarni tashkil etgan. Buxoro davlat pedagogika instituti qoshida 1934 yilning sentabridan Xorazm viloyati uchun ikki yillik o'qituvchilar tayyorlash instituti ochildi.[5, B. 4].

O'zbekiston jumg'uriyatida madaniy qurilishda maktab va turli xil maktablar o'qituvchilar bilan ta'minlash alohida e'tibor berildi. Samarqand shaxrida pedagogika instituti tuzildi.[6].

O'zbekiston davlat universiteti 1936-yil o'quv rejasida milliylikni buzish holati namoyon bo'ladi[7]. O'zbekistonda madaniy kuchlarning, shu jumladan, o'qituvchi kadrlarning kamligi sababli, o'qituvchilar tayyorlash sohasidagi mavjud tizimni kengaytirish zarur bo'lib qoldi. Pedagogika texnikumlari va maorif institutlari o'qituvchi kadrlarga bo'lgan ehtiyojni to'la qondira olmas edi. Shu munosabat bilan, qisqa muddatli kurslar (o'rta hisob bilan bir yillik kurslar) ochish yo'li bilan o'qituvchilar tayyorlash lozim bo'lib qoldi. Pedagoglarga bo'lgan ehtiyoj bu kurslarda shuningdek, Maorif Xalq Komissarligining ixtisos ta'limi Bosh Boshqarmasiga qarashli pedagogika o'quv yurtlarida o'qituvchilar tayyorlab chiqarish yo'li bilan qoplandi.

Bunday qisqa muddatli kurslar ko'ngildagidek samara bera olmas edi, albatta; chunki bir yil ichida har tomonlama

1925-1926 o'quv yilidagi kurslarda o'qigan o'qituvchilar tarkibi[9]

Jinsi	Millati	Ijtimoiy kelib chiqishi							
		o'zbek	tojik	tatar	rus	boshqa	dehqon	ishchi	xizmatchi
Yigitlar	1305	89	165	-	57	1334	106	75	101
Qizlar	139	-	109	22	9	148	17	68	46
Jami	1444	89	274	22	66	1482	123	143	147

Shunday qilib, o'qituvchilarning asosiy ommasi dehqonlardan edi. Ko'pchilik o'qituvchilarning o'qituvchilik tajribasi uncha katta emas edi. Masalan, qayta tayyorlash kursda o'qigan hamma o'qituvchilardan:

- o'qituvchilik tajribasi aslo bo'lmaganlar - 225 kishi;
- bir yildan uch yilgacha tajribaga ega bo'lganlar — 1341 kishi;
- uch yildan besh yilgacha stajga ega bo'lganlar — 170 kishi;
- besh va undan ko'proq yillik stajga ega bo'lganlar — 159 kishi edi

Buning sababi shunda ediki, o'zbek o'qituvchilarining asosiy ommasi faqat keyingi yillardagina tayyorlangan edi.

Keyinchalik respublikada o'qituvchilar malakasini oshirish uch yo'l bilan olib borildi:

- a) o'qituvchilar qisqa muddatli kurslari yo'li bilan;
- b) o'qituvchilar bilan tayanch maktablar qoshida kundalik mashg'ulot olib borish yo'li bilan;
- v) mustaqil ma'lumot olish yo'li bilan.

1931-yil 10-dekabrda Markaziy Bolalar Komissari Maorif Komissarligidan ta'mirlash uchun 11728 so'm 88 tiyin olingan va shu bilan birga elektr o'tkazishni so'raydi[10].

1930-1931 o'quv yilida o'quvchilarni tayyorlaydigan ikki yillik kurslarga 3861 ta o'qituvchi, bir yillik kurslarga 1296 ta o'qituvchi, olti oylik kurslarga 11491 ta o'qituvchi tahsil oldi[11, B. 53].

Xalq maorifida o'qituvchi kadrlarni zamon talabiga mos o'qitish va tayyorlash uchun Turkiston davlat universiteti 1919-yil 3-sentabrda Rossiyadan 20nafar yuqori salohiyatli professorlar taklif etildi[12].

yetuk o'qituvchilar tayyorlash va ularga maktabda ishlashda zarur bo'ladigan nazariy bilimlar va amaliy malakalar berish qiyin edi. Qisqa muddatli kurslar majburiyat orqasida vaqtincha ochilgan edi, binobarin, Maorif Xalq Komissarligi 1925/26 o'quv yilidan boshlaboq ikki yillik kurslar ochish yo'liga o'tdi, lekin bu muddat ham o'qituvchilar tayyorlashda eng qisqa muddat deb qaraldi. Qisqa muddatli kurslarda o'qib chiqqan o'qituvchilarning bilim va malakasi joylarda planli ravishda mashg'ulotlar o'tkazish yo'li bilan oshirib borildi.

1925 yilning fevralida Toshkentning sobiq eski va yangi shaharlari hamda butun Toshkent uezdi o'qituvchilarining qo'shma kengashi chaqirildi. Bu kengashda M. I. Kalinin nutq so'zladi. M. I. Kalinin o'z nutqida: «Sovet hukumati hozir o'qituvchilarga juda katta e'tibor bilan qaraydi. Nima uchun hozirgi vaqtda madaniy ehtiyojlarni qondirish jismoniy ehtiyojlarni qondirish singari juda muhim bo'lib qoldi» degan edi. M. I. Kalinin bu nutqida milliy kadrlar tayyorlash konkret dasturini bayon qilib berdi. O'qituvchilarning qo'shma kengashida qabul qilingan rezolyusiyada: «Toshkent o'qituvchilari Kommunistik partiya rahbarligida ishlashga o'zining batamom tayyor ekanini izhor qiladi» deyilgan edi[8].

Tahlil va natijalar. O'zbekiston Maorif Xalq Komissarligi o'z faoliyatining dastlabki kunlaridan boshlaboq o'qituvchilar ommasini qayta tayyorlashga alohida e'tibor berib keldi va bu ishni yildan-yilga kengaytirib va chuqurlatib bordi. Mahalliy millatlar birinchi bosqich maktablari o'qituvchilarining 85 % i va qishloq o'qituvchilarining hammasi qayta tayyorlash kurslarida o'qidi.

Xalq maorifini rivojlantirish uchun kadrlar turli xil tahlil qilingan. Jumladan, 1924-yil milliyliigi xususida O'rta Osiyo davlat universiteti talabalar ro'yxatida 90nafar talabadan Inafar o'zbek bo'lgan[13].

1925/26 o'quv yilida Samarqandda Tojik xotin-qizlar pedagogika texnikumi ochildi[14].

Xulosa va takliflar. O'qituvchilarni ikki yil mobaynida kurslarda qayta tayyorlash natijasida o'qituvchilarning umumiy ma'lumot darajalari ancha oshdi. O'qituvchilar umumiy ma'lumotining oshib borishi maktablarda yuqori sinflarning ko'payishida juda katta ahamiyatga ega bo'ldi, chunki yaxshi tayyorgarlik ko'rgan o'qituvchilar kam bo'lganligidan maktablarda yuqori sinflar ochilmay qolar yoki ochilsa ham, o'qishlar normal davom etmas edi. Keyinchalik bu kamchilikka ham barham berildi. O'qituvchilar aholi orasida, ayniqsa qishloq tumanlarda juda katta obro' qozondilar, ular o'zlarining butun bilim va kuchlarini dehqonlar orasida targ'ibot ishlari, tarbiyaviy ishlar olib borishga sarfladilar. O'qituvchilar O'zbekistonda er islohoti o'tkazishda, rayonlashtirishga tayyorgarlik ko'rishda faol qatnashdilar. Mavjud hujjatlar o'qituvchilarning faoliyatini bizga yaqqol ko'rsatib beradi. «O'qituvchilarning ijtimoiy ishlari qishloqda ayniqsa yaqqol ko'rindi, biz buni er-suv islohotida ko'rdik, o'qituvchilar er islohoti komissiyasi ishlarida, targ'ibot tushuntirish kampaniyasida faol ishtirok qildilar. Sovet jamoat xodimlari bo'lgan o'qituvchilar qizil choyxonalarda, savodsizlikni tugatish maktablarida, aholi o'rtasida kunma-kun juda katta ish olib bordilar; bu narsa o'qituvchilar asosiy ommasining sovet hokimiyatining g'oya va choralarini amalga oshiruvchi eng yaxshi xodimlar ekanligini yaqqol ko'rsatib turadi, bu shubhasizdir».

ADABIYOTLAR

1. Akramov D. Sovet hokimiyatining savodsizlikka qarshi kurashi //центр научных публикаций (buxdu. uz). – 2021. – Т. 8. – №. 8.
2. ЎзМА 34-фонд, 1-руйхат, 9120-иш, 98-варак.

3. Rahmonov K. Buxoro Xalq Sovet Respublikasi tarixi matbuot sahifalarida. T. 2012. 96-bet.
4. Maktab qurilishi borishi haqida./Buxoro haqiqati. 1938.14-may. 15-son.
5. Buxoro davlat universiteti: Ilm va ta’lim fidoiylari (Bibliografik ma’lumotlar). Mas’ul muharrir To’laganov. A.A. Buxoro. 2016. 4-bet.
6. O‘zbekiston jung‘uratida madaniy qurilish / Qizil O‘zbekiston 1930-yil 17-fevral, №39. 1-bet.
7. Самарканд ВДА 521-фонд, 1-руйхат, 1-иш, 82-варақ.
8. /«Правда Востока», 1925 йил, 9 феврал.
9. Rajabov S “O‘zbekiston sovet maktabi tarixiga doir”. T: O‘zo‘quvpeddavnashr.1957. 49-bet.
10. O‘zMA 95-fond, 1-ro‘yhat, 2755-ish, 23-varaq.
11. Ochilov M. O‘zbekiston komsomolining umumiy-majburiy ta’lim uchun kurashi. T.: O‘zdavnashr. 1958. 53-bet.
12. O‘zMA, R368-fond, 9-ro‘yhat, 1-ish, 25-varaq.
13. O‘zMA 34-fond, 1-ro‘yhat, 2463-ish, 172-173-varaq.
14. Akramov F. The role of women in education in uzbekistan during the soviet period. Look to the past. 2022, Vol. 5, Issue 4, pp.